

Voornaamste bevindingen

Het recente verloop van de inflatie en de koopkracht

- De inflatie is in België gestegen van 1,2 pct. in augustus 2007 tot 3,5 pct. in januari 2008. Het prijsstijgingstempo van de energiedragers en de bewerkte levensmiddelen is opgelopen tot respectievelijk 13,3 en 8,5 pct. in januari 2008. Samen vertegenwoordigen zij ongeveer 22 pct. van de consumptieve bestedingen. Het prijsverloop voor deze productcategorieën wordt hieronder gedetailleerd besproken, maar weerspiegelt vooral de weerslag van de prijsstijgingen voor ruwe aardolie en voedingsproducten op de wereldmarkt. Een soortgelijke versnelling werd ook in het eurogebied vastgesteld, zij het in iets mindere mate. Volgens de Flash-raming van Eurostat kwam de inflatie er in januari 2008 op 3,2 pct. uit. Voor de niet-bewerkte levensmiddelen, de niet-energetische industriële goederen en de diensten bleef de inflatie daarentegen matig.
- Omdat het indexeringsmechanisme slechts met enige vertraging werkt, leidt een inflatieversnelling op de korte termijn tot een zekere koopkrachterosie. Toch is dat vertragingmechanisme in wezen neutraal, omdat het in omgekeerde richting werkt wanneer de inflatie vertraagt, zodat de indexering, algemeen beschouwd, vermijdt dat de koopkracht wordt uitgehold. Op het ogenblik van de inflatieversnelling zelf worden de prijsstijgingen echter wel scherp gevoeld.
- Door toepassing van de gezondheidsindex (waaruit met name benzine en diesel zijn geweerd) wordt de koopkracht in de huidige omstandigheden slechts partieel beschermd, wat leidt tot een relatief koopkrachtverlies, d.i. in vergelijking met een situatie waarin de olieprijs niet zou zijn gestegen. Er zij opgemerkt dat de koopkracht in 2007 vanuit macro-economisch oogpunt, is blijven groeien, vooral onder de impuls van de werkgelegenheid, maar ook omdat het reële uurloon is blijven stijgen.
- Omdat ruwe aardolie wordt ingevoerd, leidt een prijsstijging ervan, *ceteris paribus*, tot een collectieve verarming van de Belgische economie. De toepassing van de gezondheidsindex draagt er toe bij dat de gevolgen daarvan evenwichtig worden verdeeld en helpt vermijden dat een prijs-loonspiraal op gang komt. Om een dergelijke spiraal te voorkomen, zijn de meeste Europese landen afgestapt van formele indexeringsmechanismen; in België biedt de gezondheidsindex samen met de toepassing van de wet tot bevordering van de werkgelegenheid en de preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen bescherming tegen een prijs-loonspiraal.
- Voor sommige groepen, zoals gezinnen die uitkeringen ontvangen die niet of zeer beperkt aan de welvaart gekoppeld zijn, en waarvan de consumptie meer dan gemiddeld bestaat uit de flink duurder geworden producten, is het koopkrachtverlies groter. Zo ligt de geaggregeerde prijsstijging die overeenstemt met het consumptiepatroon van de bevolkingslaag met de 10 pct. laagste inkomens in de huidige omstandigheden hoger dan die welke is gesteund op het gemiddelde consumptiepatroon, dat aan de inflatiemeting ten grondslag ligt. *Ceteris paribus* is deze bevolkingsgroep er hierdoor gedurende de periode 2004-2007 in koopkracht op achteruitgegaan ten opzichte van het gemiddelde van de gezinnen, namelijk ten belope van 1,1 procentpunt. Dit verschil kan in de loop van 2008 nog groter worden.

Het algemene gevoel van koopkrachtersie kan in de hand zijn gewerkt door de kloof die is ontstaan tussen de inflatieperceptie en de werkelijke inflatie; die kloof lijkt in België groter dan in het eurogebied. Dat de inflatiemeting geen rekening houdt met de kosten van door eigenaars bewoonde woningen, kan daartoe hebben bijgedragen. Het is echter zeer moeilijk om deze kosten accuraat in de inflatiemeting te verwerken. Bovendien kan ook de structurele toename van het aantal productgroepen waarvan de prijs fors steeg – het aantal producten waarvan de prijs fors daalde is tijdens de laatste vijf jaar evenwel in ongeveer dezelfde mate toegenomen –, een rol hebben gespeeld, meer bepaald indien de consument gevoeliger is voor prijsstijgingen dan voor prijsdalingen. Dergelijke veranderingen in de relatieve prijzen nopen tot aanpassingen in het bestedingspatroon van de consument; die aanpassing roept wellicht meer weerstand op indien de consumptie van bepaalde goederen of diensten moet teruggedrongen worden.

- Toch helpt die aanpassing de consument zijn welvaartsniveau te vrijwaren en leidt zij tot een efficiënte allocatie van middelen. Het is dus raadzaam ze van overheidswege niet tegen te werken door in te grijpen in de prijsvorming, al dan niet via de indirecte fiscaliteit. Teneinde scheeftrekkingen in de prijsvorming, onder meer ten nadele van de consument, te voorkomen, maar ook om de dynamische efficiëntie van de economie te verhogen, moet de overheid, en meer in het bijzonder de mededingingsautoriteit of in voorkomend geval de sectorspecifieke regulator, wel toezien op de vlotte werking van de markten. De overheid kan ook de indirecte fiscaliteit aanwenden om bepaalde externaliteiten, bijvoorbeeld inzake klimaatverandering, in rekening te brengen. Zij kan bovendien de specifieke koopkrachtproblemen van bepaalde bevolkingslagen aanpakken door gerichte en aangepaste sociale-beleidsmaatregelen.

Het inflatieverloop tijdens de laatste vijf jaar

- Over de laatste vijf jaar (2003-2007) is de inflatie in België gemiddeld op 2 pct. per jaar uitgekomen, wat een fractie minder is dan in het eurogebied (2,1 pct.). Ook sedert het begin van de monetaire unie is de inflatie in België licht neerwaarts afgeweken van die in het eurogebied. Verschillen met de drie buurlanden weerspiegelden vooral cyclische verschillen.
- De Belgische inflatie is wel herhaaldelijk, maar kortstondig, naar boven of naar onder afgeweken van de inflatie in het eurogebied. Deze verschillen kunnen in hoofdzaak worden teruggevoerd op de weerslag van prijsveranderingen van voornamelijk administratieve aard en de grotere gevoeligheid van de Belgische inflatie voor schommelingen in de prijs van ruwe aardolie, die verderop wordt besproken.
- De tenuitvoerlegging van een macro-economisch beleid dat strookt met de goede werking van de monetaire unie vormt de voornaamste verklaring waarom de Belgische inflatie niet fundamenteel is afgeweken van die in het eurogebied. Continuïteit in dat beleid is dan ook een noodzakelijke voorwaarde opdat dit resultaat ook in de toekomst haalbaar blijft; meer in het bijzonder blijven een op stabiliteit gericht budgettair beleid en een gematigde ontwikkeling van alle inkomens van het grootste belang.

Inflatieverloop en prijsvorming voor aardolieproducten

- De inflatie voor de aardolieproducten versnelde in België van –4,7 pct. in augustus 2007 tot 15,9 pct. in december 2007. De versnelling was iets forser dan in het eurogebied: van –3,4 pct. tot 15,3 pct.
- Aardolieproducten zijn bovendien de enige belangrijke productcategorie waarvoor de prijsstijging de afgelopen vijf jaar in België noemenswaardig hoger uitkwam dan in het eurogebied, namelijk ten belope van 10 procentpunten. De prijsstijging in België was ook hoger dan in elk van de drie buurlanden. De verschillen waren vooral groot voor huisbrandolie.
- Het prijspeil van huisbrandolie ligt in België evenwel lager dan in het eurogebied (en dan in elk van de drie buurlanden). Dat komt door het lage niveau van de forfaitaire belastingen (hoofdzakelijk accijnzen) op dit product. Dit impliceert echter ook dat de procentuele prijsstijging als gevolg van het verloop van de prijs van ruwe aardolie groter is.

- De lagere accijnzen verklaren ook waarom de prijs van diesel in België lager ligt dan in het eurogebied, terwijl die van benzine, door de hogere accijnzen, hoger ligt. Door de weerslag van het omgekeerde kliksysteem, dat medio 2005 in werking trad, is de Belgische accijns voor biodiesel eind 2007 gedaald tot het EU-minimumpeil. Tot midden februari trad het omgekeerde kliksysteem niet in werking voor benzine. België was het enige land waar de stijging van de ruwe aardolieprijs enigszins werd gecompenseerd door accijnsverlagingen.
- De weerslag van de forsere procentuele stijging van vooral huisbrandolie werd verder versterkt door het grotere gewicht van dit product in België. Een en ander impliceert dat de Belgische inflatie traditioneel gevoeliger is voor schommelingen in de prijs van ruwe aardolie. Omdat deze laatste sedert 2002 overwegend gestegen is, heeft deze factor tijdens de laatste vijf jaar in het nadeel van België gespeeld. Dit betekent ook dat de Belgische consument de stijging van de ruwe aardolieprijs scherper heeft gevoeld.
- Het programmacontract heeft niet tot noemenswaardige scheeftrekkingen in de prijsvorming geleid. Toch plaatst de automatische indexerings van de distributiemarges de sector in een comfortabele positie. Daar staat wel tegenover dat de eigenlijke consumptieprijzen de laatste jaren steeds meer neerwaarts zijn gaan afwijken van de maximumprijzen, wat erop wijst dat de marges gedaald zijn. Dit zou kunnen wijzen op een toegenomen concurrentie bij de distributie van de aardolieproducten, ook al lijkt het feit dat sommige pomphouders veel grotere kortingen toekennen dan andere, aan te tonen dat deze markt nog steeds erg gesegmenteerd is, en gekenmerkt blijft door onvolkomen concurrentie.

Inflatieverloop en prijsvorming voor elektriciteit en aardgas

- De inflatie voor elektriciteit en aardgas versnelde in België van –6,3 pct. in juli 2007 tot 1,3 pct. in december 2007. De versnelling was meer uitgesproken dan in het eurogebied (van 1,9 pct. in juli tot 2 pct. in december 2007), maar de inflatie lag er al die tijd wel hoger dan in België.
- De liberalisering van het residentiële marktsegment voor elektriciteit heeft geen grote weerslag gehad op het gedeelte van de elektriciteitsprijs waarvoor de verschillende leveranciers met mekaar in concurrentie treden.
- Desondanks steeg de consumptieprijs van elektriciteit de laatste vijf jaar met slechts 6 pct., tegenover een stijging met 18 pct. in het eurogebied. Daardoor is de elektriciteitsprijs vóór belastingen medio 2007 lager komen te liggen dan in Duitsland en in Nederland. Hij lag evenwel nog steeds hoger dan in Frankrijk. Die verschillen hebben deels te maken met de omvang van het nucleaire park voor de productie van elektriciteit. Ondanks het hogere btw-tarief in België, lag medio 2007 ook de prijs na belastingen lager in België dan in Duitsland en in Nederland, maar niet ten opzichte van Frankrijk. Dit wijst erop dat andere fiscale heffingen relatief belangrijker zijn in de buurlanden, vooral in Duitsland en Nederland.
- Het grootste gedeelte van het relatief gunstige prijsverloop voor elektriciteit is toe te schrijven aan de prijsreducties die werden opgelegd, eerst op de gereguleerde markt door het Controlecomité voor de Elektriciteit en het Gas (CEEG) en later door de Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas (CREG). De prijsreducties opgelegd door de CREG hadden enkel betrekking op de prijsvorming voor het transport en de distributie waarvoor nog steeds monopolies bestaan. De neerwaartse weerslag van deze tariefreducties werd slechts ten dele gecompenseerd door het feit dat de liberalisering ook gepaard is gegaan met een reeks nieuwe heffingen. Sinds de liberalisering verschillen de distributietarieven van regio tot regio; die tarieven liggen in Brussel en Wallonië hoger dan in Vlaanderen. De verschillen zijn grotendeels toe te schrijven aan objectieve factoren, maar de exacte weerslag daarvan is moeilijk te achterhalen.
- De stijging van de consumptieprijs voor aardgas was de laatste vijf jaar groter dan voor elektriciteit, in hoofdzaak omdat de eigenlijke energetische input groter is, gelet op het feit dat er geen echt productieproces bestaat. Bovendien werden voor aardgas minder tariefreducties opgelegd dan voor elektriciteit. Toch was ook de prijsstijging voor aardgas tijdens de periode 2003-2007 in België (15 pct.) minder uitgesproken dan in het eurogebied (34 pct.).

- Voor aardgas is er in 2007 wel een belangrijke verandering in de prijsvorming opgetreden. Voortaan wordt het verloop van de eigenlijke energiekosten niet enkel bepaald door het enigszins afgevlakte verloop van de prijs van aardolieproducten, maar ook door dat van de referentieprijzen van aardgas in Zeebrugge. Door de introductie van een spotprijs in de indexeringsformules voor de consumptieprijs van aardgas is deze laatste voortaan veel volatieler dan voorheen. De weerslag daarvan werd nog in de hand gewerkt door het feit dat het prijsindexcijfer voor aardgas sinds januari het verloop van de maandelijkse tarieven weergeeft.
- Die structureel grotere volatiliteit is wellicht grotendeels neutraal voor het middellange-termijnverloop, maar in combinatie met de registratie in het indexcijfer van maandelijkse tarieven kan dit wel leiden tot een verschil tussen de beoordeling, door de gezinnen, van de wijzigingen in de gefactureerde bedragen, enerzijds, en het verloop van het indexcijfer, anderzijds; de gezinnen blijven immers over het algemeen gedurende een jaar een vast bedrag betalen als tussentijdse factuur.
- België was medio 2007 erg gunstig geplaatst in een internationale vergelijking van de consumptieprijs vóór belastingen van aardgas. Ondanks een hoger btw-tarief was dat ook het geval voor de prijs na belastingen, zij het in iets mindere mate. Dit was mede het gevolg van de daling van de gasprijs in de eerste helft van 2007, die forser was in België dan in het eurogebied. In de tweede helft van 2007 is de prijs van aardgas in België echter fors gestegen, zodat de positie van België eind 2007 wellicht minder gunstig was, maar de gegevens daaromtrent zijn nog niet beschikbaar.
- De prijzen van elektriciteit en aardgas zullen in 2008 aanzienlijk verder stijgen. Dit is deels toe te schrijven aan prijsstijgingen voor de eigenlijke energiecomponent. Het grootste gedeelte vloeit evenwel voort uit een verhoging van de tarieven voor het transport (elektriciteit) en voor de distributie (elektriciteit en gas). Dit komt doordat de motivatie van de eerder door de CREG opgelegde tariefverlagingen door de intercommunale verenigingen juridisch werd betwist en de rechtbank in deze besliste dat de CREG haar bevoegdheden te buiten was gegaan. Deze tariefverhogingen zullen het grootste gedeelte van de eerder opgelegde tariefverlagingen tenietdoen en tot gevolg hebben dat een internationale prijsvergelijking in de toekomst minder gunstig zal uitvallen voor België.
- De wetgever zou de bevoegdheden van de CREG evenwel kunnen verruimen, wat raadzaam lijkt voor een marktsegment dat een feitelijk monopolie is gebleven.
- De prijsvorming van de concurrerende leveranciers lijkt geen grote problemen op te leveren. Niettemin is het principe van de indexering van de tarieven soms niet voldoende transparant en beschikt de regulerende autoriteit niet over de nodige bevoegdheden om te oordelen of veranderingen in de tarieven, of de indexeringsparameters, van de leveranciers al dan niet billijk zijn. Naarmate de concurrentie verscherpt, zou deze het risico van misbruiken moeten verminderen, maar het bestaan van dominante marktpartijen pleit voor een zeker toezicht.

Inflatieverloop en prijsvorming voor levensmiddelen

- Sedert medio 2006 ligt het prijsstijgingstempo voor bewerkte levensmiddelen in België beduidend boven dat in het eurogebied. De laatste maanden versnelde het verder van 4 pct. in juni tot 7,6 pct. in december, maar een min of meer parallele beweging werd vastgesteld in het eurogebied, zij het vertrekkend van een lager peil. Het prijsstijgingstempo voor bewerkte levensmiddelen is er in december 2007 op 5,1 pct. uitgekomen. In België is het in januari verder versneld tot 8,5 pct.; het vergelijkbare cijfer voor het eurogebied is nog niet beschikbaar.
- De tijdens de laatste vijf jaar gecumuleerde prijsstijging voor levensmiddelen is evenwel nauwelijks groter geweest dan in het eurogebied. Zij bedroeg 14,5 pct. in België, tegen 14,4 pct. in het eurogebied.
- Niet zozeer de recente forse versnelling in de tweede helft van 2007 is atypisch, maar wel de vaststelling dat de prijzen van bewerkte levensmiddelen reeds aantrokken in het tweede semester van 2006 en het eerste van 2007. Deze ontwikkeling blijkt in grote mate los te staan van het prijsverloop voor voedingsgrondstoffen, dat van recentere datum is. Zij was bovendien een vrij algemeen fenomeen, verspreid over de meeste categorieën bewerkte levensmiddelen.

- De weerslag van de prijsstijging voor voedingsgrondstoffen die sinds midden 2007 werd genoteerd, was naar historische maatstaven bijzonder fors. De voornaamste verklaring hiervoor is het feit dat het gemeenschappelijke landbouwbeleid de schommelingen in de wereldmarktprijzen niet langer afvlakt.
- De in de EU geldende interne marktprijs voor een aantal basisproducten was de grootste stuwende kracht achter het recente verloop van de consumptieprijzen voor melk, kaas en eieren, oliën en vetten en brood en granen, zowel in België als in het eurogebied. Het specifiek Belgische consumptiepatroon (meer brood en boter, minder olijfolie) speelde enigszins in het nadeel. De transmissie is echter ook systematisch kleiner gebleken in Frankrijk, maar het is te vroeg om uit te maken of dit enkel wijst op een tragere transmissie of ook op een beperktere totale omvang. Er zijn ook indirecte aanwijzingen dat de prijsaanpassing vooral was ingegeven door de doorberekening van kostenstijgingen. De prijsaanpassing bleek immers het grootst en het snelst voor producten die tegen een lage prijs worden verkocht. Aangezien de marges voor die producten in principe het laagst zijn, wordt kostendruk er het sterkst aanvoeld.
- Vooral voor brood en granen zijn er aanwijzingen van een supplementaire prijsverhoging. Dat is ook voor het eurogebied het geval, zij het in ietwat mindere mate dan in België. Bovendien is de prijsstijging van brood en granen in België de laatste vier jaar constant beduidend hoger uitgekomen dan in het eurogebied. Dit is niet enkel toe te schrijven aan een (kortstondige) inhaalbeweging na de afschaffing van de gereguleerde broodprijs in juli 2004. Mogelijkerwijze houdt dit verband met inefficiënties in deze sector, gelet op de vele kleine bedrijven die er actief zijn, wat evenwel op zijn beurt, althans tot op zekere hoogte, de voorkeur van de consument weerspiegelt voor de zogeheten « warme bakker ».
- In lijn met het beeld van een versnelde reactie, zijn er in de meest recente gegevens (januari 2008) aanwijzingen dat de prijsaanpassing voor de onderzochte producten begint te vertragen. Voor andere producten, zoals vlees, is zij echter nog maar partieel op gang gekomen.
- Volgens Eurostat lag het prijspeil voor levensmiddelen in België in 2006 6 pct. hoger dan in het eurogebied. Het lag ook hoger dan in elk van de drie buurlanden. Vooral met Nederland, waar tussen eind 2003 en midden 2006 een zogeheten prijzenoorlog woedde in de distributiesector, is het verschil groot. Eurostat rangschikt België samen met Frankrijk en Duitsland in een groep waarin het prijsniveau voor levensmiddelen vergelijkbaar is, gelet op de marge van onzekerheid die de gebruikte statistiek kenmerkt. Een fijnere rangschikking is niet mogelijk zonder verder onderzoek. De vastgestelde verschillen zijn nauwelijks of niet toe te schrijven aan btw-verschillen.
- De Belgische distributiesector lijkt volgens de op dit ogenblik beschikbare gegevens de meest gereguleerde van de OESO te zijn, meer in het bijzonder wat de inplanting van nieuwe warenhuizen, de openingsuren en, het toekennen van kortingen (sperperiode voor de koopjes) betreft. Deze indicatoren dateren evenwel van 2003, terwijl België de laatste jaren op tal van vlakken vooruitgang heeft geboekt. De gemiddelde omvang van de grootwarenhuizen is in België kleiner dan in Duitsland en in Frankrijk, waar er meer hypermarkten zijn. Het aantal grootwarenhuizen is recentelijk versneld toegenomen. Ook het aantal *hard discounters* is gestaag gegroeid.
- Meer concurrentie, grotere efficiëntie en minder reglementering in de distributiesector kunnen bijdragen tot een lager prijspeil en tot een meer dynamische economie.